

E. Buettner, *Europe after Empire. Decolonization, Society and Culture*. (Cambridge: Cambridge University Press, 2016). 551 p. ISBN 978-0-521-13188-9.

M.K Edwards, *Contesting Indochina. French Remembrance between Decolonization and Cold War*. (Oakland: University of California Press, 2016). 305 p. ISBN 978-0-520-28861-4.

In deze recensie bespreek ik twee aan elkaar gerelateerde boeken, die beide over dekolonisatie en koloniale sporen en herinnering in het heden gaan. Met een verwijzing naar de Zwarte-Pieten-discussie vestigt het boek *Europe after Empire* al in de inleiding de aandacht op de controversiële aard van sommige aspecten van de Europese koloniale erfenis. Daarmee maakt Elizabeth Buettner de maatschappelijke relevantie van dit boek duidelijk door te wijzen op het feit dat koloniale en raciale wortels van de Europese cultuur over het algemeen schoorvoetend aan bod komen in hedendaagse discussies over de multiculturele samenleving en diversiteit in Europa.

Het boek is opgezet in drie delen. Het eerste deel gaat over dekolonisatieprocessen van vijf Europese landen: het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Nederland, België en Portugal. Het tweede deel is gewijd aan de komst van koloniale migranten naar die landen. Dit bracht multiculturele diversiteit in de landen en daardoor werd de koloniale geschiedenis ineens veel zichtbaarder. Tenslotte gaat het derde deel over herinnering en daaraan verbonden 'herinneringsoorlogen'. Met andere woorden over de manier waarop het kolonialisme in de voormalige Europese moederlanden werd en nog steeds wordt herinnerd. Het blijkt in de loop van het boek dat herinneringen aan het kolonialisme sterk verbonden zijn aan binnenkomende migrantengroepen.

Het vernieuwende aan dit boek is de vergelijking van dekolonisatieprocessen en herinnering in vijf voormalige Europese koloniale machten: het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Nederland, België en Portugal. Vooral in de algemene inleiding en de inleidingen bij elk afzonderlijk deel komt het transnationale, vergelijkende aspect aan bod. Buettner besteedt daarin vooral veel aandacht aan het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk, wat op zich logisch genoemd kan worden. Deze twee Europese landen hadden de grootste koloniale rijken van de vijf en hadden elk een zeer eigen manier van koloniaal besturen. Ze bewijst overtuigend hoe de geschiedenis van deze koloniale machten met elkaar verbonden is en hoe hun dekolonisatie-geschiedenis aan de ontstaansgeschiedenis van de Europese Unie is gerelateerd.

In de inleiding wordt het boek in de huidige historiografische context geplaatst. Er is altijd veel aandacht voor de geschiedenis van het Britse koloniale rijk geweest. Die historiografie is het meest omvattend en uitgebreid. Maar daardoor betrekken weinig Britse historici andere koloniën in hun werk, omdat hun eigen geschied-

schrijving al zo overvloedig is. Historici van de andere koloniale rijken hebben de Britse historiografie wel op hun eigen werk betrokken, maar veel vergelijkende studies heeft dat tot dusverre niet opgeleverd.

Hoewel de vergelijkende methode zeer lovenswaardig is, komt hij soms niet geheel overtuigend uit de verf. Er zijn willekeurig wat vergelijkende passages te vinden in de lopende tekst, maar dit is niet heel systematisch en evenwichtig uitgewerkt. Misschien is dat ook onmogelijk in de omvang van één boek. Het doel van het boek wordt door Buettner omschreven als ‘om mensen te overtuigen dat geschiedenis van kolonialisme en dekolonisatie niet meer mogelijk is zonder vergelijkingen te trekken’, omdat het transnationale en trans imperiale verschijnselen zijn. Dat doel is zeker bereikt.

Wat ik daarnaast zeer bewonderenswaardig vind is dat Buettner veel bekende ingrijpende gebeurtenissen rondom de dekolonisatieprocessen in de vijf casussen met oog voor detail in één coherent overzicht plaatst. Voorbeelden daarvan zijn de Mau Mau opstand in Kenia, de moord op de eerste democratisch gekozen president van Belgisch Congo, Patrice Lumumba, de Suez-crisis in Egypte, de deling van Brits Indië in India en Pakistan, en de dekolonisatie-oorlog van Frankrijk in Algerije (1954-1962). Dit zijn allemaal gevolgen van kolonialisme en de daaropvolgende dekolonisatieprocessen. Door deze aanpak vallen opmerkelijke, unieke kenmerken meer op en worden overeenkomsten zichtbaarder. Een voorbeeld hiervan is de grote verdeeldheid onder zowel de Nederlandse veteranen als Franse, Britse en Portugese ex-soldaten over het doel van de dekolonisatieoorlogen en de middelen die daarvoor werden ingezet. Hoewel deze studie is bedoeld als een eerste aanzet tot meer vergelijkende studies over kolonialisme en dekolonisatieprocessen, hadden wat mij betreft die overeenkomsten nog wat meer kunnen worden uitgediept. Maar de informatiedichtheid van het boek is zeer groot en daardoor wordt men als lezer aangemoedigd zelf die overeenkomsten te ontdekken.

Daarnaast is het interessant dat Buettner veelvuldig verwijst naar elementen uit de populaire en literaire cultuur om de Europese koloniale erfenis cultureel te duiden en te verklaren. Sprekende voorbeelden hiervan zijn het eerste verhaal van James Bond, dat zich afspeelde in de oude Britse kolonie Jamaica, het stripverhaal ‘Kuifje in Congo’ met een koloniale, vermeende racistische ondertoon, de winst van Frankrijk met de Algerijn Zinedine Zidane op het wereldkampioenschap in eigen land in 1998, Bob Marley en zijn Rastafari-beweging, de commotie rond het boek *De Duivelsverzen* van Salman Rushdie, de muziekstromingen Indorock, fado en rap, die allen koloniale invloeden hebben, en het jaarlijkse Indische festival Tong Tong Fair op het Malieveld in Den Haag.

Het interessante verschil tussen de Indonesische en Vietnamese dekolonisatie en de rol van de Amerikanen daarin wordt ook uitgebreid door Elizabeth Buettner beschreven. De Indonesische nationalistische leider Sukarno en zijn aanhangers

hadden hun anticommunistische houding voldoende bewezen in Amerikaanse ogen. Vandaar dat Amerika de Nederlanders in hun strijd om de Indonesische archipel na de Japanse bezetting te heroveren niet meer steunde. In plaats daarvan steunden ze de Indonesische nationalistten in hun strijd voor onafhankelijkheid, omdat ze bang waren dat anders de communisten wel invloed zouden krijgen. De Amerikanen maten dus met twee maten, want ze legden de Fransen in Vietnam wel druk op om na hun strijd om de kolonie te heroveren, Dien Bien Phu te vervolgen. Dit heeft te maken met het tweeledige doel van de Franse Indochina-Oorlog, tegen het communisme in de Koude Oorlog én als een poging om het kolonialisme te herstellen (en daarmee dus een oorlog voor onafhankelijkheid van de Vietnamese kant).

Dat tweeledige karakter van de Franse dekolonisatieoorlog in Vietnam maakt de Franse herinneringscultuur ingewikkeld, zoals M. Kathryn Edwards laat zien in haar zeer leeswaardige boek *Contesting Indochina. French Remembrance between decolonisation and Cold War*. Daarin bestudeert Edwards de doorlopende impact van de Indochina-oorlog op de Franse maatschappij tot op de dag van vandaag. Haar boek is als volgt opgebouwd: in hoofdstuk 1 wordt de geschiedenis van koloniaal Indochina behandeld, de daaropvolgende hoofdstukken gaan over de twee verklaringen van de oorlog, als anticommunistische of als antikoloniale strijd, waarvan dan de één en dan weer de ander in de Franse herinneringscultuur de boventoon voert, het vierde en vijfde hoofdstuk gaan over de officiële en onofficiële herinneringscultuur en tenslotte behandelen hoofdstuk 6 en 7 publieke en culturele manifestaties van oorlogsherinnering: de Georges Boudarel-affaire en hoe de Indochina-oorlog in literatuur en film verbeeld wordt. De historiografie die bij elk van de twee versies van de oorlog is ontstaan, wordt uitgebreid beschreven, compleet met vooraanstaande schrijvers, museumexposities en organisaties van veteranen en oud-Indochina-gangers. Een voorbeeld hiervan zijn Hémery en Brocheux die in 1994 samen een uitgebreide studie over Indochina schreven die alle ingewikkelde facetten van het Franse kolonialisme beschrijft en de dekolonisatieoorlog in de lijn van de antikoloniale strijd analyseert.

In het officiële vertoog van de Franse staat over de Indochina-oorlog voerde het anticommunistische verhaal echter de boventoon, als een gelegitimeerd doel om oorlog te voeren. Deze visie werd tot 1981 uitgedragen in het 'Museum van levende geschiedenis' in Montreuil, een voorstad van Parijs. Montreuil staat bekend als een 'Indochinese enclave'. Er wonen veel mensen met een koloniale achtergrond in Indochina en/of Vietnam. Ook besteedt Edwards veel aandacht aan de worsteling om een geschikte datum voor de jaarlijkse herdenking van de Indochina-oorlog te vinden. Dit is vergelijkbaar met het proces rond het vinden van een geschikte datum om de Algerije-oorlog te herdenken. Daarnaast geeft ze meer overeenkomsten aan met de afwikkeling van het Franse kolonialisme in Algerije. De inheemse

soldaten uit Algerije (*Harkis*) werden op eenzelfde manier behandeld als de repatrianten uit Indochina. Zij kwamen in soortgelijke opvangkampen terecht en er werd van hen ook verwacht dat ze zich snel aanpasten aan de Franse samenleving via het opklimmen in het arbeidsproces.

Kortom, Edwards' boek geeft een diepgaande analyse van één van de casussen die ook aan bod komt in *Europe after Empire*. In het tweede deel van *Europe after Empire*, waarin de beschrijving van de ontvangst van koloniale migranten aan bod komt, stipt Elizabeth Buettner allerlei belangrijke nationale debatten aan (zoals over raciale identiteit, segregatie op de woningmarkt, staatsburgerschap en Europese afkomst) die ook in de andere Europese landen met koloniale migranten werden gevoerd. Deze debatten zijn met de komst van meer vluchtelingen tegenwoordig weer actueel. In het Verenigd Koninkrijk, België, Frankrijk en Nederland werden op verschillende momenten in de afgelopen jaren, bepalende momenten uit de koloniale geschiedenis opnieuw kritisch beoordeeld. De tendens daarin is wel steeds de positieve kanten van het kolonialisme, zoals het brengen van moderniteit en vooruitgang te benadrukken zodat de donkere kanten gemakkelijk kunnen worden doodgezwegen.

Door juist zoveel aandacht te besteden aan de manier waarop het algemene publiek de koloniale erfenis oppakt (via media, strips, literatuur, films, muziek) laat Buettner daarnaast ook zien dat academische debatten regelmatig als het ware vanuit de ivoren toren van de wetenschap naar het meer alledaagse domein zijn afgedaald. Dit laat de wisselwerking tussen aan de ene kant wetenschap en aan de andere media en populaire cultuur overtuigend zien, en ook dat de wetenschap wel degelijk het alledaagse debat kan beïnvloeden.

Liesbeth Rosen Jacobson, Universiteit Leiden